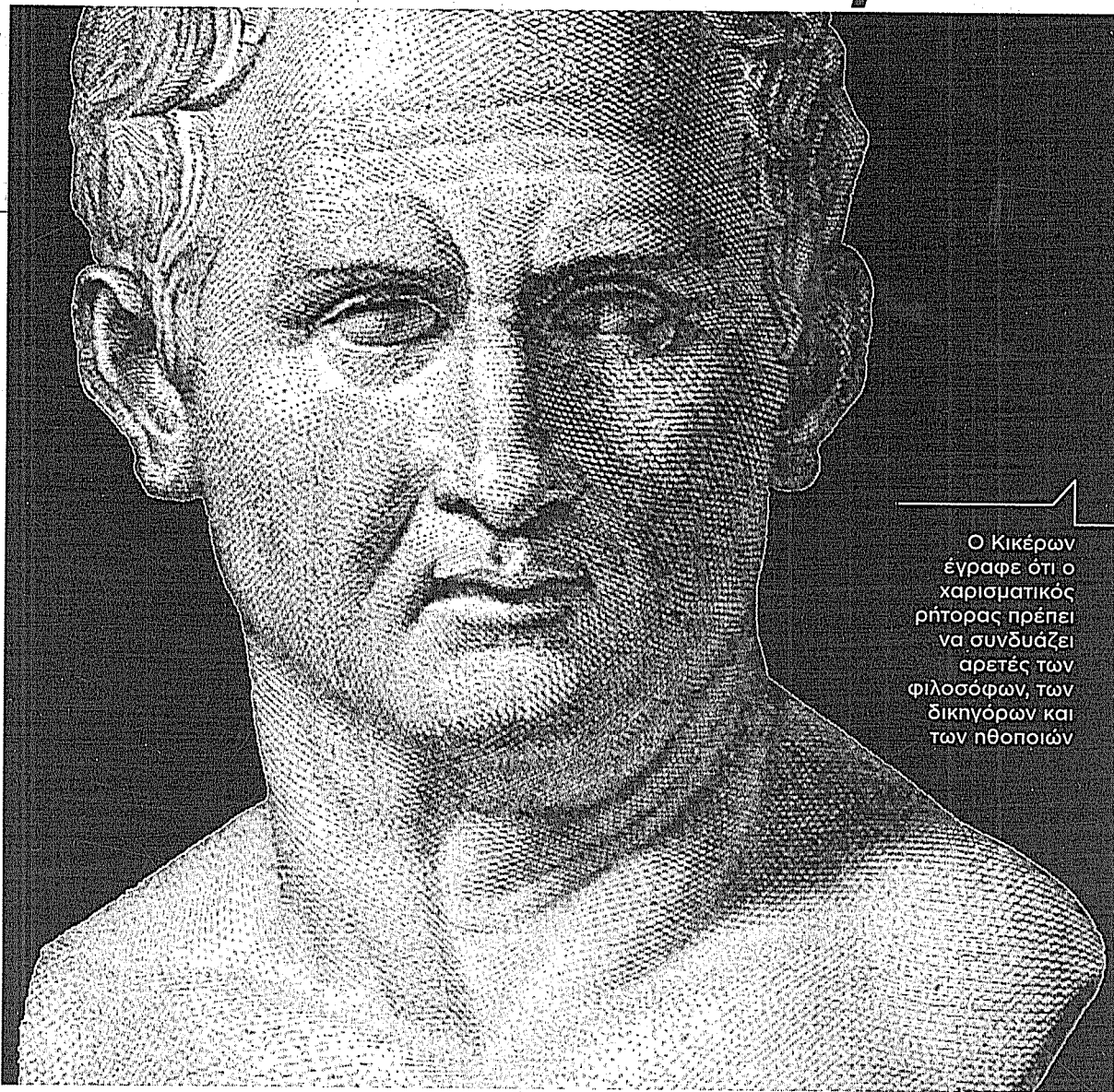


Δοκίμιο



Ο Κικέρων έγραφε ότι ο χαρισματικός ρήτορας πρέπει να συνδυάζει αρετές των φιλοσόφων, των δικηγόρων και των ηθοποιών

Η τέχνη της πειθούς

Μια ιστορική επισκόπηση της κλασικής ρητορικής και της πρακτικής της χρήσης στον καθημερινό λόγο

ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΚΑΛΛΙΡΗΣ

Ο Γουίνστον Τσόρτσιλ, ένας από τους πλέον ικανούς ρήτορες της σύγχρονης εποχής, πίστευε ότι η ρητορική είναι η πιο σημαντική αρετή που βρίσκουμε στον άνθρωπο, διότι είναι μία δύναμη πιο ισχυρή από την ισχύ των βασιλέων και, πρωτίστως, ανεξάρτητη: ακόμα και όταν όλοι εγκαταλείψουν έναν ικανό ρήτορα, εκείνος παραμένει υπολογίσιμο μέγεθος. Υπό το πρίσμα αυτό, η ρητορική είναι πράγματι απαραίτητη για έναν άνθρωπο που θέλει να επιτύχει τους στόχους του και να καταξιώσει την ύπαρξή του. Παρά ταύτα, είναι μία «τέχνη» που μοιάζει να χάνεται, καθώς όλο και περισσότερο η επικοινωνία των ανθρώπων περιορίζεται σε συντομογραφίες και συνθήματα, δίχως έμφαση στα επιχειρήματα.

Αλλωστε, όσο χαρισματικός κι αν είναι ένας ομιλητής, η τέχνη αυτή διδάσκεται και εξελίσσεται. Ο Τσόρτσιλ, όπως και ο Δημοσθένης, δούλεψε σκληρά για να γίνει ο ρήτορας που όλοι γνωρίζουμε. Η πειστική επικοινωνία απαιτεί ενδελεχή γνώση του αντικείμενου, άφογη οργάνωση και τεκμηρίωση της ύλης, εμπλουτισμό του λόγου με στοιχεία καλλιτέλειας, και ακόμη, ισχυρή μνήμη και υποκριτικό ταλέντο. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Κικέρων στον *Τέλειο Ρήτορα* (I.128), ένας τέτοιου είδους ρήτορας θα πρέπει να διαθέτει «όχι μόνο τη λεπτοφυή οξύνοια των διαλεκτικών και τη βαθυστόχαστη λογική των φιλοσόφων, αλλά από πάνω και τρόπους ποιητικούς του εκφράζεσθαι, και τη μνήμη των δικηγόρων, και τη φωνή των τραγωδών, και τις χειρονομίες των διασημότερων ηθοποιών».

Όλα αυτά ακούγονται πολύ περίπλοκα. Μπορεί ένας απλός μορφωμένος άνθρωπος να κατακτήσει τη ρητορική τέχνη και την επικοινωνιακή τεχνική; Την απάντηση στο ερώτημα αυτό επιχειρεί να δώσει το βιβλίο *Εισαγωγή στην Κλασική Ρητορική* (εκδ. Hippasus) του ομότιμου καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Νέστορα Κουράκη. Το ερώτημα αναλύεται σε είκοσι πρακτικά υποερωτήματα, ώστε ο αναγνώστης να γνωρίζει κάθε φορά τι πρέπει να προσέχει στον προφορικό του λόγο ή και στο γραπτό του κείμενο, όταν τα παρουσιάζει στο κοινό. Ζητήματα όπως το είδος του κοινού στο οποίο αυτός απευθύνεται, ο τρόπος επιλογής του θέματός του και εξεύρεσης των επιχειρημάτων του και τα στοιχεία καλλιτέλειας που θα δώσουν έμφαση και γοητεία στον λόγο του αναλύονται στο βιβλίο αυτό κατά τρόπο ευσύνοπτο, απλό, κατανοητό και ξεκάθαρο.

Ολοκληρωμένη «λίστα ελέγχου»

Ο αναγνώστης έχει στη διάθεσή του μία ολοκληρωμένη «λίστα ελέγχου» (checklist) για τα σημεία εκείνα του λόγου του που θα προσδώσουν στα λεγόμενά του πειθώ και δύναμη. Επίσης, στο πρώτο μέρος του έργου υπάρχει και μια εμπειριστάωμένη ιστορική εισαγωγή, ώστε ο αναγνώστης να μυηθεί στις «ρίζες» του δένδρου της ρητορικής και να μπορεί έτσι να εκτιμήσει, να ενδυναμώσει και εν τέλει να δρέψει τους καρπούς του. Η ελληνική βιβλιογραφία είχε ανάγκη από ένα βιβλίο που συνδυάζει θεωρητικές προσεγγίσεις με ιδέες πρακτικού χαρακτήρα για την επιτυχία ενός ρητορικού λόγου. Το κενό αυτό καλύπτεται με τον καλύτερο τρόπο, καθώς ο συγγραφέας του Νέστορα Κουράκη, διεθνώς αναγνωρισμένος καθηγητής των Ποινικών Επιστημών, αλλά και με πολυαξιόδη συγγραφική καταξίωση στον χώρο των κλασικών σπουδών (ένας homo universalis, όπως τον χαρακτηρίζει στον πρόλογο ο Αχιλλεύς Αιμιλιανίδης), ήταν ίσως ο καταλληλότερος να φέρει εις πέρας αυτό το δύσκολο εγχείρημα. Σε μία εποχή που απαιτεί ιδιαίτερη ικανότητα στην επικοινωνία, είναι σημαντικό να αφιερώσουμε λίγο χρόνο για να ασκηθούμε στις κλασικές και αλάνθαστες τεχνικές της ρητορικής και του επιχειρήματος.

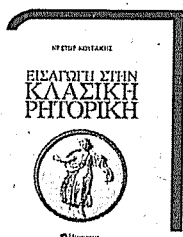
Ο κ. Κωνσταντίνος Ι. Καλλιρής είναι λέκτορας στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Εσσεξ.

Ο αναχωρητισμός του Βιτγκενστάιν κατά τα χρόνια της διδασκαλίας του σε δημοτικά σχολεία της Αυστρίας αντικατοπτρίζει την αίσθησή του ότι μετά το *Tractatus* είχε κλείσει τους λογαριασμούς του με τη φιλοσοφία. Ο δαίμονας του Χάιντεγκερ, με τη μορφή της σκέψης, «πάντοτε όταν αναδύεται από μέσα του, [...] τον εξωθεί σε νέες ερωτικές περιπέτειες» αποτυπώνοντας την εγωκεντρική όψη ενός ακαδημαϊκού που ελκύει και χειραγωγεί αδίστακτα διάνοιες όπως εκείνες της Χάνα Αρεντ και της Ελίζαμπεθ Μπλόχμαν. Η σταθερότητα του Κασίρερ ως «στοχαστή του εφικτού» εκφράζεται στην υπεράσπιση της δημοκρατίας της Βαϊμάρης με τη μνημειώδη επετειακή ομιλία του 1928 στο δημαρχείο του Αμβούργου για τα 10 χρόνια από τη θέσπιση του γερμανικού συντάγματος.

Το καθαρά βιογραφικό στοιχείο αποδεικνύεται εξίσου σημαντικό με την περιπέτεια της φιλοσοφίας, καθώς υπαινικτικά ο συγγραφέας συσχετίζει χαρακτήρα και στοχασμό. Εδώ ο flâneur Μπένγιαμιν και ο αστός Κασίρερ αποτελούν τα δύο άκρα μεταξύ των οποίων κινούνται ο κρυπτικός Βιτγκενστάιν και ο εγωκεντρικός Χάιντεγκερ. Μεταξύ Παρισιού, Βερολίνου, Μόσχας, κριτικής επιφυλλιδιογραφίας και μεγαλεπήβολων συλλήψεων, της συζύγου του και της ερωμένης του, Ασια Λάτσις, το έργο του Βάλτερ Μπένγιαμιν, με την εξαίρεση της *Καταγωγής του πένθιμου γερμανικού δράματος*, παραμένει αποσπασματικό. Αντίθετα, ο παραγωγικός Κασίρερ ολοκληρώνοντας το φθινόπωρο του 1927 την εξαντλητική εργασία στον τρίτο τόμο της *Φιλοσοφίας των συμβολικών μορφών* «συνεχίζει σαν να μη συνέβη τίποτε». Μετά τη διαδικασία της εξέτασης του *Tractatus* ως διδακτορικής διατριβής και χωρίς να έχει ξεκαθαρίσει περισσότερο τα σκοτεινά σημεία που του έχουν τεθεί, ο Βιτγκενστάιν βγαίνει από την αίθουσα λέγοντας στους εξεταστές Μπέρτραντ Ράσελ και Τζ. Ε. Μουρ «δεν πειράζει, ξέρω ότι ποτέ δεν θα το καταλάβετε». Η αντίληψη του Χάιντεγκερ για τον εαυτό του και τους άλλους συνοψίζεται στα γράμματα που γράφει στην ερωμένη του, Χάνα Αρεντ, και στη σύζυγό του, Ελφρίντε, στις αρχές Ιουλίου του 1925: καλεί την πρώτη να έρθει κοντά του («έλα Παρασκευή το βράδυ, όπως την τελευταία φορά») γνωρίζοντας ότι η δεύτερη θα επισκεφθεί τους γονείς της στο Βισμπάντεν λόγω των γενεθλίων της («την ημέρα αυτή θέλω να σε ευχαριστήσω για τη φροντίδα που μου προσφέρεις κ. για τη συνεργασία σου»). «Ο Χάιντεγκερ δεν απευθύνεται στις παραλήπτριες ως πραγματικά αυτόνομα πρόσωπα», παρατηρεί ο Αϊλενμπέργκερ, «αλλά τις επαινεί στο πλαίσιο μιας σχέσης λειτουργικής τάξεως – ως μέσο προς την επίτευξη ενός σκοπού. Ο ιερός αυτός σκοπός είναι η αποστολή του στοχασμού. Του δικού του στοχασμού».

Με φόντο την ιστορία

Ελκυστική συλλογική βιογραφία και άρτια φιλοσοφική επισκόπηση ταυτόχρονα, το βιβλίο του Βόλφραμ Αϊλενμπέργκερ διαπλέκει ιδανικά τις έννοιες και τα πρόσωπα προβάλλοντάς τα τελικά στο φόντο των γεγονότων της περιόδου, από την παγίωση του κομμουνιστικού καθεστώτος στη Σοβιετική Ένωση ως το «κραχ» του 1929. Αναμενόμενα, ίσως, ο επίλογος είναι ο ναζισμός που εκδιώκει τον Κασίρερ από τη θέση του το 1933, οδηγεί τον Μπένγιαμιν στην αυτοκτονία το 1940 και εμπνέει τον Χάιντεγκερ να ταυτίσει το «είναι» με τον Χίτλερ: «Κανόνας του Είναι σας δεν είναι τα θεωρήματά και οι "ιδέες". Ο ίδιος ο Φύρερ και εκείνος μόνο είναι η σημερινή και η μελλοντική γερμανική πραγματικότητα και ο νόμος της». Ο εθνικοσοσιαλισμός καθυποτάσσει προσωρινά τους φιλοσόφους – πλην Βιτγκενστάιν, ο οποίος ασφαλείς στη Βρετανία επιλέγει ως καθηγητής πλέον του Κέιμπριτζ τον τίτλο των πρώτων διαλέξεών του που είναι και η τελευταία λέξη του βιβλίου: «Φιλοσοφία».



ΝΕΣΤΟΡ ΚΟΥΡΑΚΗΣ
Εισαγωγή στην
κλασική ρητορική

Εκδόσεις
Hippasus, 2021,
σελ. 336, τιμή
25,23 ευρώ